

Молочний експорт – потужна підтримка молочної галузі

Українська молочна промисловість завжди була експортоорієнтованою. Проте під впливом зниження пропозиції молока та інших чинників в останні роки обсяги експорту стабільно знижувалися. А от з початком війни експорт став просто порятунком для галузі. Через вимушену міграцію населення та економічну кризу в Україні відбулося суттєве зниження споживання молокопродуктів. Тому навіть при істотному скороченні виробництва молока, його надлишки виявилися надто великими. Якби у 2022 році не вдалося налагодити належний експорт, то аграрії й далі масово вирізали б худобу, зменшуючи пропозицію молока.

Але українські молочники зуміли подолати масу проблем, викликаних війною, і експорт молокопродуктів у 2022 році вдалося навіть збільшити.

В Україні у 2022 році майже 25% молока, що надійшло у переробку, пішло на виробництво експортної продукції. У попередньому, 2021 році, ця частка складала 17%. Для порівняння: У Польщі цей показник 35%.

За даними Української асоціації бізнесу і торгівлі, частка молочного експорту в загальному аграрному експорті України становить 0.8%, а його обсяг у порівнянні з лідерами світової торгівлі молочними товарами зовсім невеликий. У 2022 році Україна експортувала 700 тис. т молочної продукції в еквіваленті молока на 420 млн доларів. Для порівняння: за результатами цього ж року молочний експорт США склав 9.5 млрд доларів (7.6 у попередньому році). В метричних тоннах США експортували 2.82 млн т молочної продукції.

Традиційними товарами українського молочного експорту є біржові продукти - масло, спреди, сухі молоко та сироватка, казеїн, сир, сирні продукти та молочні консерви. Свіжі молочні продукти – молоко, сметана, вершки, кисломолочний сир, десерти теж експортуються, але обсяги невеликі.

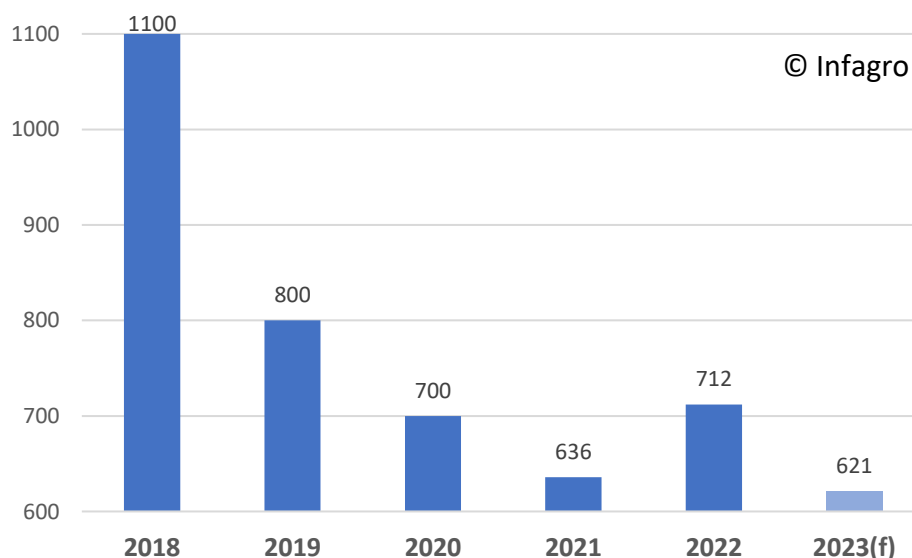
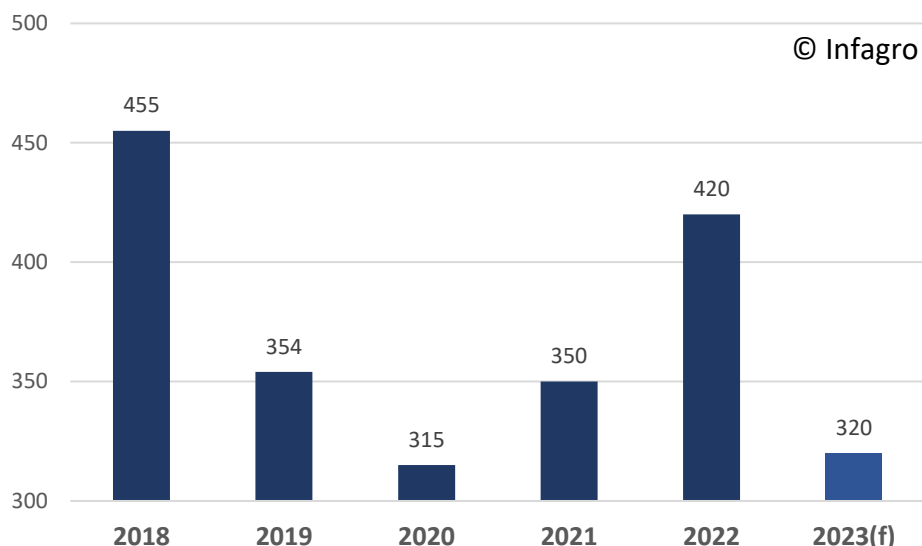

Рис. 1. Динаміка експорту молокопродуктів у перерахунку на молоко 2018-2023, тис. т

Рис. 2. Динаміка експорту молокопродуктів в грошовому виразі 2018-2023, млн доларів

У 2022 році, у зв'язку з воєнними діями на території України, весною експорт молочних продуктів був вкрай обмеженим. Через порушені логістичні ланцюги, відсутність можливості відправляти товар через порти Чорного моря, значно, для деяких маршрутів вп'ятеро, зросла вартість доставки до країн імпортерів. Одні трейдери-імпортери зовсім перестали контрахтувати український товар, інші вже не платили попередню оплату за нього, як це було раніше.

Але влітку 2022 року ситуація в зовнішній торгівлі кардинально змінилась. Українські виробники спільно з трейдерами та за допомоги урядових структур змогли напрацювати нові логістичні можливості та експорт почав стрімко зростати.

Особливо завдячувати своєму порятунку молочники повинні дружнім країнам ЄС, які значно спростили умови транзиту через свою територію і, саме головне, дозволили постачати в Європу товари без квот та мит. Адже лєвова частка окремих товарів (масла, сухого молока, казеїну) в торік продавалася саме в ЄС.

На активність експорту впливали також і ринкові настрої. В ЄС впродовж трьох кварталів 2022 року ціни на молочну продукцію зростали. Наприклад, вершкове масло в ЄС тривалий період продавалось за цінами понад 7500 USD/т. Сухе знежирене молоко також довго торгувалось за цінами понад 4000 USD/т, що також вважається рекордом за багато років.

Але в третьому кварталі 2022 року ціни почали різко знижуватися. На деякі молочні товари, як от сир Гауда, в кінці зими вони знизилися до семирічного мінімуму, якщо не враховувати короткочасне цінове падіння на початку пандемії Covid-19 у 2020 році. В лютому 2023 року вартість вершкового масла в ЄС вже опустилася нижче позначки 5000 USD/т, а СЗМ коштувало лише 2800 USD/т, що на третину менше, ніж у 2022 році. При таких цінах українським експортерам вже не дуже цікаво торгувати навіть з європейськими країнами.

Ось так кардинально може змінюватись динаміка молочного ринку за короткий період часу.

Українські експортери вдало скористалися умовами, які склалися на ринку ЄС у певний період 2022 року. Це дало можливість за результатами 2022 року вивести український експорт масла на рівень значно вищий, ніж у попередньому, довоєнному році, і вийти на 1

місце серед країн, що постачають цей товар до ЄС, випередивши навіть традиційного лідера Нову Зеландію.

На стан світової молочної торгівлі, а значить і на український експорт, значний вплив справляє також попит зі сторони Китаю. Обмеження, введені Китаєм для населення у зв'язку з пандемією, призвели до зниження закупівель та збільшення пропозиції на світовому молочному ринку, що також стало одним із факторів зниження цін. Це вплинуло в тому числі й на експорт українського сухого молока. Досягши рекордного за останні 7 років рівня у вересні 2022 року, обсяги експорту СЗМ скоротилися, слідуючи тенденціям світового ринку.

Треба відмітити, що до країн ЄС перші поставки сиру відбулися тільки у 2022 році, коли було знято тарифні обмеження (раніше діяли дуже високі мита). Крім того, українські експортери змогли скористатися конкурентною перевагою за ціною сировини. Правда, активна торгівля товаром тривала недовго, всього кілька місяців, після чого обсяги експорту скоротилися.

З початку 2023 року сировина в Європі почала стрімко дешевшати. Це вже хвилює не тільки європейських фермерів, а і чиновників Єврокомісії, які обережно заявляють про необхідність захисту ринку ЄС. Разом із тим, було заявлено про намір Єврокомісії продовжити безмитний режим торгівлі з Україною, але з деякими обмеженнями.

Що впливає на український молочний експорт

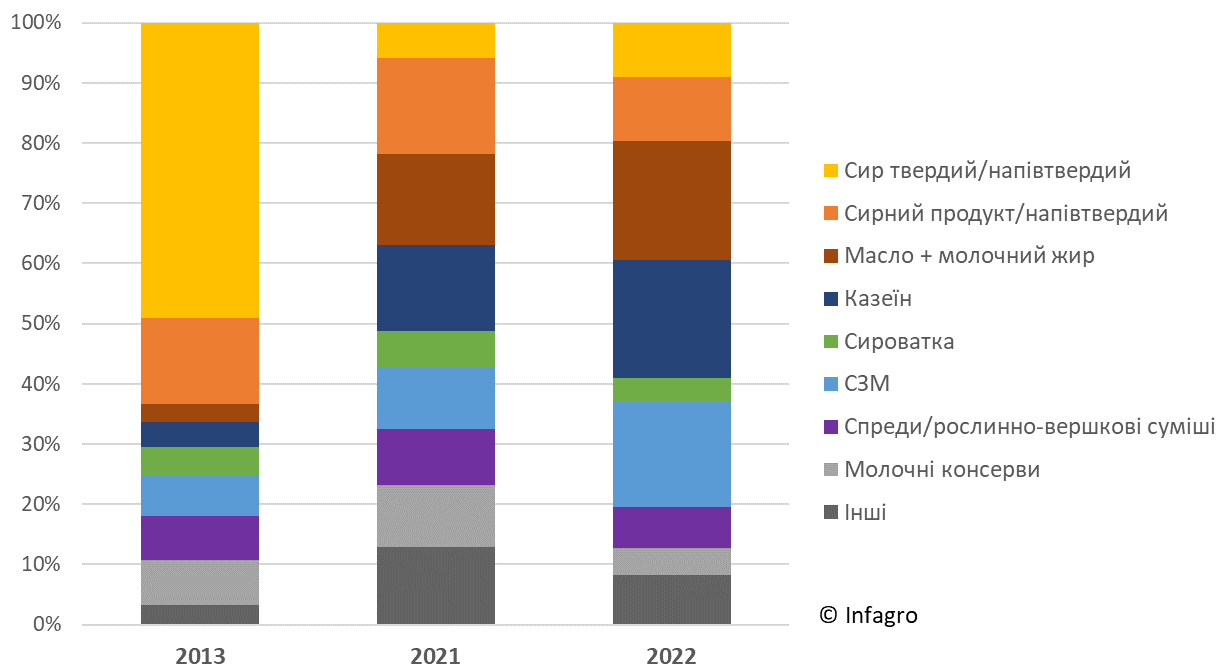
Позиції України як експортера молочних продуктів на світовому ринку постійно змінюються. Останні кілька десятиріччів країна традиційно була нетто-експортером молочної продукції, але за 2019-2021 роки ситуація змінилася, експорт скорочувався, а імпорту стрімко зростав. У 2021 році, вперше за роки незалежності, обсяг імпорту молочних товарів фактично зрівнявся з обсягом експорту в еквіваленті молока, а в грошах навіть трохи перевищив його.

Можливість експорту та його економічна привабливість впливає на внутрішній молочний ринок: визначає попит переробних підприємств на сире молоко, і, відповідно, призводить до зміни його закупівельної ціни. Активність експортних продажів залежить від кон'юнктури світового ринку, спроможності вітчизняних підприємств конкурувати на цьому ринку та наявності доступної сировини.

Серед чинників, що впливають на стан експорту, є і політичні. Наприклад, «молочні війни», розпочаті Росією у 2013 році, призвели до кардинальних змін в експорті українського сиру, поставки якого в Російську федерацію до цього склали 83% від всього експорту цього продукту. Після введення Росією ембарго на ввезення українського сиру та інших молочних продуктів, у вітчизняній молокопереробці відбувся перерозподіл структури використання сировини, а також почався важкий пошук нових експортних ринків.

Порівняння експортних даних 2013 і 2021 років свідчить про те, що через 9 років після введення «сирного» ембарго, експорт сиру все ще залишався меншим у 11 разів, сирного продукту – на чверть, а молочних консервів – на третину меншим, ніж у 2013. Скромнішим також став експорт середів і рослинно-вершкових сумішей. Водночас на 68% зріс експорт казеїну, а масла у 2021 році вивезли майже в 3 рази більше, ніж у 2013.

У групу «Інші» (Рис. 3) входить продукція з незначними обсягами експорту: свіжі молочні продукти, сухе незбиране молоко, плавлені сир і продукт, продукція дитячого молочного харчування.

Рис. 3. Зміни в структурі експорту молочної продукції 2013, 2021, 2022 в грошовому виразі

Порівняння ж довоєнного 2021 і року війни, 2022, показує, що категорії сирний продукт, молочні консерви, спреди, сироватка та "Інші" втратили в обсягах експорту. У той же час сиру, сухого знежиреного молока, казеїну і масла експортували помітно більше.

Влітку 2022 року, отримавши експортні привілеї, в умовах війни українські експортери активно шукали можливості збільшення закупівлі сировини та випуску експортної продукції. 15 підприємств у цей період отримали дозволи на експорт до ЄС. В результаті, попри війну, у 2022 році Україна збільшила експорт молочної продукції та увійшла в ТОП 10 світу за експортом вершкового масла (10 місце) і казеїну (4 місце) (дані Єврокомісії). Вперше почалися поставки українського сиру до ЄС. З'явився шанс покращити статус країни нетто-експортера молочних продуктів, що врешті й відбулося: за результатами 2022 року сальдо зовнішньої торгівлі склало понад 200 млн доларів (- 32 млн доларів у 2021).

Географія українського молочного експорту

2014 став роком кардинальних змін в українському молочному експорті, з того часу почало відбуватися стабільне скорочення обсягів зовнішніх продажів. Через 8 років, у 2021, експорт у грошовому виразі виявився вдвічі меншим, ніж у 2013.

А от у 2022 році, попри війну, експорт помітно зріс, причому частка пострадянських країн продовжила скорочуватися, а загальний приріст відносно попереднього року відбувся шляхом значного, у 3.5 рази, збільшення експорту до країн Євросоюзу.

В останні роки українські молочні продукти експортувалися майже в 100 країн світу – у 2021 році у 92 країни, у 2022 у 80. Проте значні обсяги купує лише десяток-півтора держав. У 2021 році частка десяти найбільших імпортерів складала 68% всього експорту, у 2022 році 76%.

До повномасштабної війни більше ніж половина експорту здійснювалася у пострадянські країни. Зокрема у 2021 році найбільшими імпортерами вважалися Казахстан (19%), Молдова (14%), Польща (7%), Азербайджан (7%) і Грузія (7%).

У 2022 році через логістичні проблеми та нові можливості торгівлі з Європою, у ТОП 10 найбільших імпортерів українських молокопродуктів увійшли вже 4 країни ЄС. Польща стала абсолютним лідером з часткою 27% всіх продажів. Багато продукції поставлялося у Нідерланди (5%), Німеччину (3%), Литву (3%). Але і в 2022 році поставки в Казахстан та Молдову залишалися досить значними (по 13%).

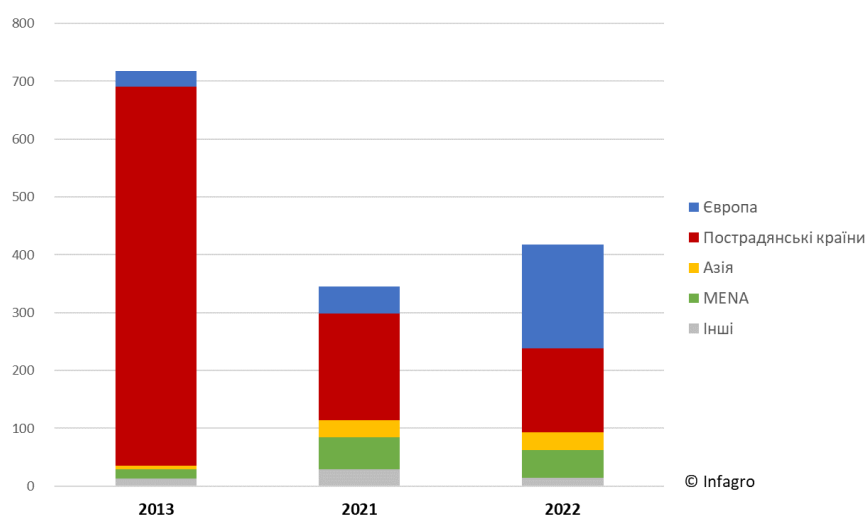
В географії експорту варто окремо виділити Ізраїль та Китай, які й до війни, і зараз, входять в десятку провідних імпортерів молочних продуктів з України.

Польща минулого року стала абсолютним лідером в закупівлі українського масла, сухого молока та казеїну. Третину сиру було відправлено саме в цю країну.

Молдова купує українські продукти в широкому асортименті, але не є лідером закупівель по жодній товарній позиції.

Найбільшим імпортером українських сирів вважається Казахстан. Нідерланди, як і Литва, купували багато українського масла, казеїну, сухого молока і навіть трохи сиру. Активно імпортує український казеїн Німеччина. Азербайджан і Грузія, також купують масло, сухе молоко та молочні консерви. Ізраїль потрапив у рейтинг важливих імпортерів за рахунок закупок масла і сухого молока, а Китай є лідером серед імпортерів сироватки.

З 2013 року українські експортери наростили також поставки в країни MENA (Близький Схід і Північна Африка) та Південно-Східної та Північної Азії. Очевидно, що рік за роком в українському молочному експорті скорочується частка пострадянських країн і помітно зростає частка країн ЄС.

Рис. 4. Розподіл обсягів молочного експорту по регіонах призначення 2013, 2020, 2021, млн доларів

Цінові тренди

Суттєвому збільшенню грошових надходжень від експорту молокопродуктів в минулому році сприяло не стільки збільшення обсягів, скільки досить високі ціни світових ринків.

Самі помітні (в грошовому виразі) молочні товари, які Україна пропонує на зовнішні ринки, це казеїн, масло, СЗМ і сир (Рис. 3). Найвищі ціни на казеїн. У 2022 році протягом тривалого періоду за нього платили понад 10000 USD/т. Експортні ціни на сухе знежирене молоко у цьому ж році піднімалися до рекордних висот з 2014 року, а на масло з 2013 року. Ціни на сир також були непоганими, хоча і нижчими, ніж у 2021 році, за рахунок виходу на ринки країн ЄС. А от сироватка дорогою була тільки до літа, а далі відбулось стрімке цінове падіння, оператори скаржились, що виробництво товару стало збитковим.

Слід зазначити, що в окремі періоди минулих років українські експортні ціни на масло та сири були вищими за світові за рахунок орієнтації поставок на пострадянські країни. Останнім часом, коли географія експорту змінилась, доводиться продавати товари зі значною премією до світових на користь трейдерів. Значну роль в ціновому розриві зі світовим ринком також відіграє більш дорога та складна логістика при поставках в країни Азії та Африки через втрату можливостей відвантажень через українські чорноморські порти.

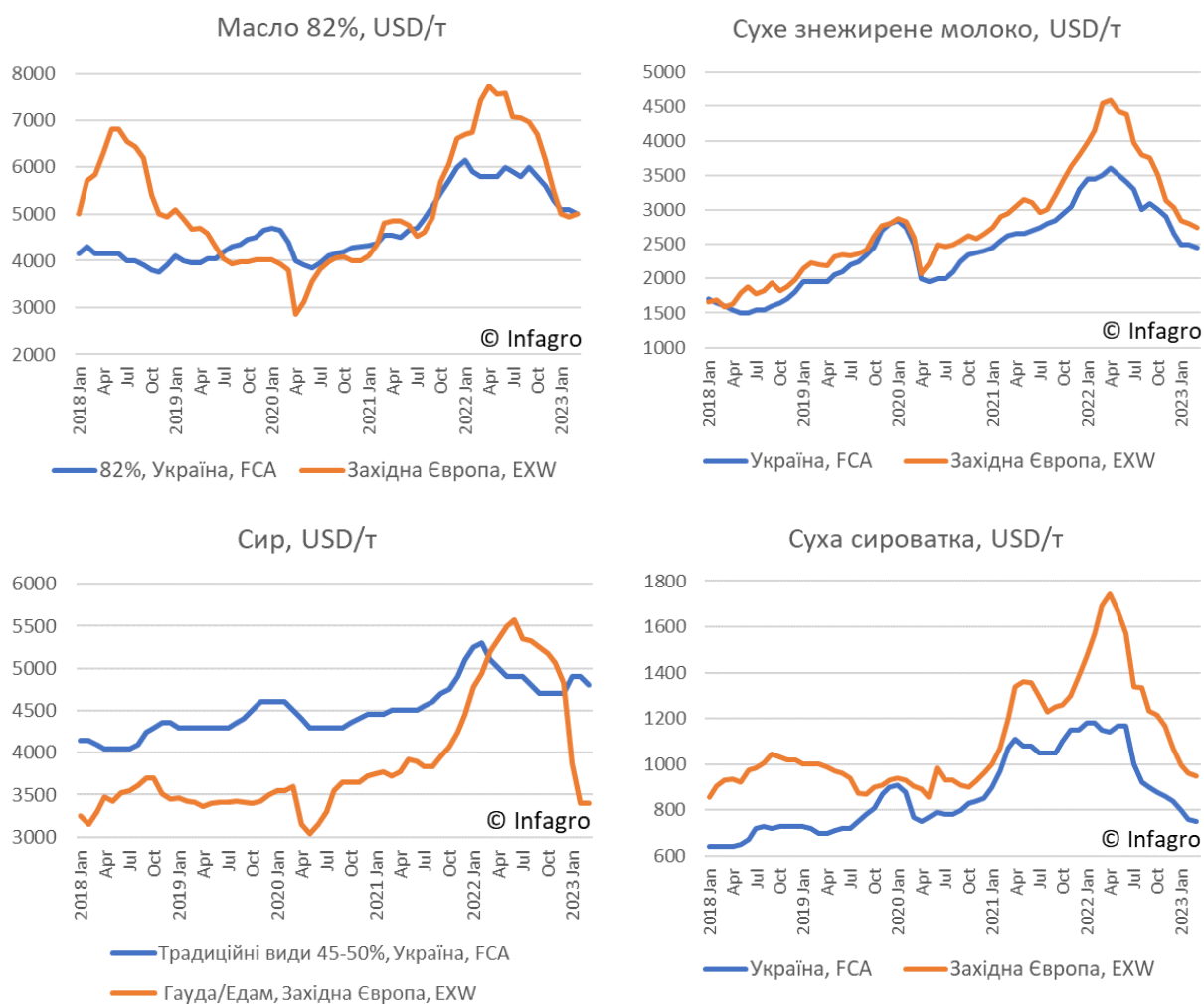

Рис. 5. Порівняльна динаміка експортних цін на деякі молочні товари (Україна, Західна Європа)

Перспективи

Основною передумовою розвитку експорту є наявність достатнього обсягу якісної сировини - з початком воєнних дій опинилася під загрозою. За рік війни поголів'я скоротилося на 13.5%. Багато молочнотоварних ферм опинилося на окупованій території, так само як і деякі переробні підприємства. Це означає, що у 2023 році не можна очікувати нарощування виробництва молока хоча б до довоєнного рівня. Дефіцит сировини означає, що сировина буде дорогою. І на фоні зниження цін на сировинному ринку в ЄС це створить перешкоди українському експорту через неспроможність готової продукції конкурувати за ціною.

Підставою до зменшення обсягів експорту може бути прогнозоване збільшення споживання молокопродуктів в Україні. Є сподівання, що українські мігранти в поточному році будуть активніше повертатися додому.

Крім того, світовий ринок молочних продуктів також переживає кризу. Аукціон GDT кожні два тижні фіксує зниження цінового індексу, що означає низькі ціни на світовому молочному ринку. Це стримує експортерів і змушує їх чекати кращих часів або ж продавати вже готову продукцію зі збитком.

Можуть втрутитися і політичні чинники. Через вже згадане здешевлення сировини в Європі почалися страйки молочних фермерів, які через свої об'єднання намагаються впливати на рішення Єврокомісії стосовно створення пільгових умов для українських експортерів. Поки що Єврокомісія висловлюється за продовження режиму скасування квот і мит при експорті української продукції до ЄС, але вже з'явилися застереження про введення при цьому певних обмежень, які захищатимуть європейський ринок.

Тому українським експортерам доведеться багато працювати над ефективним використанням тієї сировини, яка буде доступна цього року, визначати перспективні експортні молочні товари, пильно слідкувати за кон'юнктурою світового молочного ринку, підтримувати вже налагоджені торговельні зв'язки та шукати нові можливості для збуту своєї продукції. Експорт, хоча і зазнає певного скорочення, повинен утриматися на достатньо високому рівні. Зокрема від цього залежить чи вдасться припинити скорочення поголів'я і як скоро зможе початися відновлення молочної галузі.

Цю публікацію було створено за підтримки Швейцарії в рамках швейцарсько-української програми «Розвиток торгівлі з вищою доданою вартістю в органічному та молочному секторах України», що впроваджується Дослідним інститутом органічного сільського господарства (FiBL, Швейцарія) у партнерстві із SAFOSO AG (Швейцарія). Відповідальність за зміст цієї публікації несе виключно автор(и). Точка зору автора(ів) не обов'язково відображає точку зору SECO, FiBL, SAFOSO AG, www.gftp.org.

ІНФАГРО